

УДК 330.13:[338.46:796/799]]/(477)

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ*Навка П.І.*

Становлення ринкових відносин вимагає нового погляду на соціальні послуги взагалі та зокрема на фізичну культуру і спорт, як соціальний інститут і як специфічний вид підприємницької діяльності, направлений з одного боку на відтворення основної продуктивної сили суспільства — людину, її фізичний стан та здоров'я, з іншого — на імідж держави, в обличчі спортсменів спроможних гідно відстоювати інтереси на різного рівня змаганнях. Цей вид діяльності зазнає глибокі якісні і структурні перетворення, стикається з безліччю проблем галузі фінансування, організації та сфери відповідальності. Тому актуальним є дослідження можливостей та напрямків застосування економічних механізмів розвитку та становлення соціально вагомої сфери фізичної культури та спорту.

Ключові слова: сфера соціальних послуг, соціальна ефективність, фізична культура, спорт.

Питанням розвитку сфери соціальних послуг та людського капіталу приділяється достатньо уваги в останні часи [1-3], в той й же час в цих роботах не приділяється уваги сфері фізичної культури та спорту, як діяльності з розвитку людського капіталу. Питанням розвитку фізичної культури та спорту присвячена незначна кількість досліджень, це роботи В. Галкіна, М. Дутчак, З. Заводської, С. Зозулі [4-7]. В сучасних дослідженнях спортивної тематики відсутні економічні механізми розвитку сфери фізичної культури та спорту.

Метою статті є дослідження та визначення напрямків застосування економічних механізмів в сфері фізичної культури та спорту.

Ринок спортивних послуг потребує негайного розвитку, який можливо здійснити за допомогою розробки відповідних економічних механізмів регулювання. Основне завдання фізичної культури і спорту прописано в ЗУ «Про фізичну культуру і спорт» [8] це: «постійне підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, сприяння економічному і соціальному прогресу суспільства, а також утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві».

Проблема здоров'я нації й фізичного виховання нових поколінь протягом найближчих років згідно із прогнозами може вирости в Україні до масштабів стратегічного характеру пов'язаних з перспективами національної безпеки й самостійності держави. Враховуючи що «Держава стимулює розвиток фізкультури і спорту шляхом розширення матеріально-технічної бази, надання пільг щодо оподаткування та кредитування, а також морального та матеріального заохочення спортсменів, фахівців цієї галузі, інших суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності» [8]. Однак ця регламентація Закону України не реалізується на практиці достатньою мірою. Видатки зведеного бюджету на фізичну культуру і спорт (у % до загальної суми видатків Зведеного бюджету) складає: 2005р. – 0,6; 2006р. – 0,6р.; 2007р. – 0,7; 2008р. – 0,7; 2009 – 0,9 [9].

Управління в галузі фізичної культури і спорту має на увазі три складові ефективності: соціальна; економічна; іміджева.

Під соціальною ефективністю фізичної культури мається на увазі ефективність у вигляді впливу на здоров'я людей та зайнятість молоді, що сприятиме відродженню нації та зниженню злочинності. Це по перше – альтернатива шкідливим звичкам (наркоманії, табакокурінню, алкоголізму), та виступає альтернативним фактором збільшення терміну життя. По друге – фізкультура та спорт є одним з основних факторів підготовки якісних трудових ресурсів. По третє це діяльність яка сприяє зниженню злочинності у суспільстві.

Під економічною ефективністю мається на увазі ефективність у вигляді отримання прибутку від отримання спортивних споруд і надання спортивних послуг. Надання спортивних послуг є сфе-

рою підприємницької діяльності, яка забезпечує зайнятість людей у цій сфері та з другої сторони поповняє бюджет держави за рахунок сплати податків. В підвищенні економічної ефективності спорт виступає як фактор впливу на продуктивність праці та якість робочої сили, яка залежить від життєвої позиції, творчої ініціативи, фізичних та інтелектуальних можливостей працівників. В результаті занять спортом, особливо в дитинстві людина стає цілеспрямованою, дисциплінованою та досягає більших результатів у процесі праці. Також, взагалі знижується загальна кількість невиходів на роботу, зниження кількості лікарняних листків, що має позитивний вплив на зріст прибутку підприємств та ВВП країни.

Під іміджевою ефективністю мається на увазі підвищення іміджу державі у світі. Враховуючи, що даний напрямок інвестицій фінансується державою дуже слабо. Так, на програму створення позитивного іміджу України у світі Міністерству закордонних справ на 2009 рік виділено 40 тис. грн., повідомляє прес-служба Всеукраїнського центру сприяння підприємницькій діяльності. Тобто 5 тис. дол., для порівняння у 2006 р. на цю мету виділили 12 млн. грн., це також низька сума.

Слід зазначити, що дані аспекти ефективності взаємопов'язані, але їх окремий розгляд та оцінка нададуть можливості постійно підвищувати складові ефективності у необхідній збалансованості з метою підвищення загального показника ефективності.

У цілому, сфери фізичної культури й спорту можна представити в декількох інституціональних проявах, за допомогою яких відбувається кореляція з життєдіяльністю суспільства:

1. Здоровіший спосіб життя - як складова частина стану здоров'я нації, як можливість відновлення фізичних кондицій і життєвого циклу (перетинається із проблемами фізичної культури, охорони здоров'я, працездатності й функціонує як складова соціальної сфери суспільства).
2. Дозвілля (як рекреаційна складова вільного часу населення, сфера захоплень).
3. Сугубо спорт (як автономна сфера змагань і рекордів, що функціонує як окремий соціальний інститут у системі суспільних відносин).
4. Комерційний фактор (бізнес-ніша, середовище одержання прибутку, специфічного товарообігу - послуг, престижу, знаків, символів і т.д., що функціонує як елемент суспільного виробництва).

Найбільш простим і логічним варіантом розвитку кожного з умовно позначених сегментів у сфері фізичної культури й спорту є висування тези про необхідність посилення державної участі (насамперед - бюджетного фінансування) і державній підтримці через різні форми податкового й іншого пільгування із залученням фахівців і формуванням довгострокових державних програм. Однак реальні можливості державного бюджету надзвичайно обмежені.

Ринкові відносини мають на увазі певний механізм взаємодії й економічну відособленість виробників і споживачів спортивних послуг. Даний механізм містить певну ієрархію взаємодії: державна влада – фінансові структури – виробники спортивних послуг (державні центри – промислові підприємства – спортивні клуби). Слід зазначити, що структура взаємодії й сфера охоплення ринковими відносинами тих або інших сторін може мінятися. Основними елементами ринкового механізму є спортивні клуби, як прибуткові організації. У процесі функціонування яких здійснюється взаємодія з покупцями, визначається ціна й кількість вироблених послуг. Попит, пропозиція й ціна є головними елементами ринку спортивних послуг, тобто є важливими складовими економічного механізму.

Ключовим поняттям, що виражають сутність ринкових відносин, є поняття конкуренції. З позиції структурної організації ринку спортивних послуг визначальне значення має число виробників даних послуг і число споживачів, що брав участь у процесі обміну.

В існуючих умовах немаловажним напрямком розвитку фізичної культури та спорту в його нових специфічних проявах може бути визнаний умовно певний комерційний сегмент, що припускає створення й розвиток різноманітних центрів здоров'я, іменованих у загальноприйнятій термінології фітнес-клубами. Їх створення здійснюється на базі вітчизняного й закордонного капіталів. Хоча метою створення таких клубів є одержання прибутку, проте їх роль і значення для забезпечення фізичного здоров'я доведене безумовно й продовжує зростати.

Витрати на створення клубів позначаються на наступній ціновій політиці й визначають ціни, які коливаються від 1000 грн. на місяць для елітних клубів і до 200 грн. на місяць для ординарних.

Співвідношення цих цін з показниками соціальної забезпеченості населення країни вказує на наявність серйозного дисбалансу між ціноутворенням і реальними доходами громадян.

Проаналізуємо витрати громадян України пов'язаних з заняттям спортом, згідно проведеному дослідженню (за останні 12 місяців) [6] (табл. 1)

Таблиця 1

Розміри витрат населення на оплату товарів та послуг, пов'язаних з заняттями спортом

Стаття витрат	Дія	% до опитаних	Витратили в середньому грн. на особу
Спортивний одяг взуття	купували	33,1	468,3
	не купували	60,9	
	важко відповісти	5,9	
Спортивний інвентар та обладнання	купували	10,0	590,9
	не купували	85,2	
	важко відповісти	4,8	
Фізкультурно-спортивні послуги	купували	7,4	507,2
	не купували	86,6	
	важко відповісти	6,0	

З таблиці 1 бачимо, що спостерігається низька активність населення щодо купівлі фізкультурно-спортивних послуг, це пов'язано в першу чергу з низькою купівельною спроможністю населення. Якщо враховувати середній розмір доходів на родину, то купівля спортивних послуг простим жителем можлива лише при відмові інших членів родини від витрат на цю статтю видатків і консолідації коштів на користь одного зі членів родини. Дана ситуація на споживчому ринку змушує власників фітнес-клубів в Україні будувати більш гнучку політику відносно своїх клієнтів. Багато клубів, крім послуг, що пропонувалися раніше, вводять нові види, такі як: йога, спортивні танці, східні єдиноборства, аква-фітнес, фітнес для маленьких, солярій. Дана тактика дозволяє не тільки залучити нових клієнтів для клубу, але й зацікавити вже існуючих до продовження занять у клубі, тому що найчастіше всі програми фітнес-клубів спрямовані на поліпшення стану здоров'я й ефект не змушує себе довго чекати.

Наведемо дані щодо витрат держави на духовний та фізичний розвиток людини (рисунок 1) [10, с.54]. З рисунка бачимо, що спостерігається позитивна динаміка видатків держави на духовний та фізичний розвиток, однак, ці витрати є недостатніми задля ефективного розвитку соціальних потреб. Слід відзначити, що держава не повинна повністю брати на себе ці витрати, вважаючи на те, що професійний спорт є захопленням багатьох самих багатих шарів населення України (власників великих підприємств), то вони повинні взяти на себе функцію розвитку кадрів для професійного спорту, тобто займатися меценатством, як у цьому напрямку так і в напрямку забезпечення доступних умов зайняття фізкультурою та спортом своїх працівників.

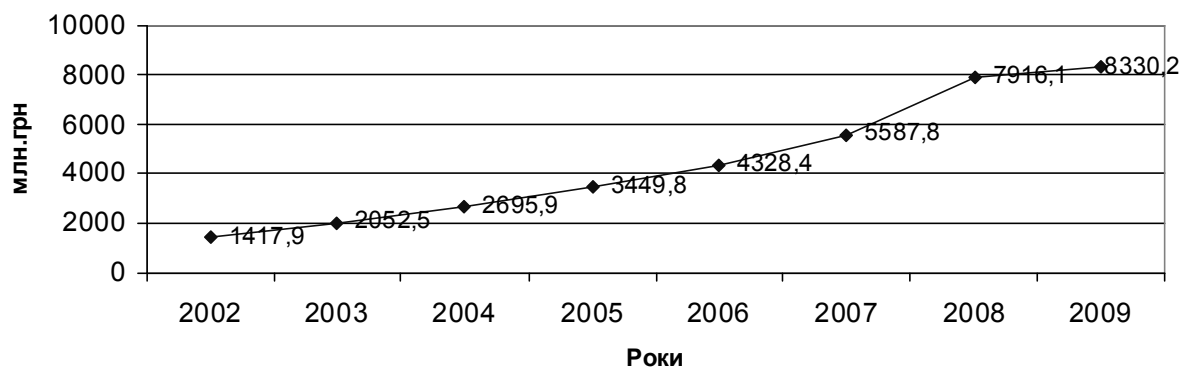

Рис. 1 Видатки на духовний та фізичний розвиток згідно Зведеного бюджету України.

Спортивні організації є організаційними формами по задоволенню потреб населення в занят-

тях фізичними вправами й спортом, бізнесу - по одержанню здоровішої й конкурентоспроможної робочої чинності, держави - у збереженні й підтримці генофонду нації, закріпленні позитивного статусу на світовій арені. Таким чином, спорт є підсистемою в системі формування конкурентоспроможності держави в його політичній і економічній діяльності.

Спортивні організації є формою по підтримці й нарощуванню здоров'я людини і його здатності до праці в конкурентному середовищі. Основна економічна проблема фізичної культури й спорту в сучасних умовах полягає в дефіциті бюджетних коштів і необхідності знаходження позабюджетних фінансових джерел для підтримки системи й нових економічних механізмів регулювання, що можливо на підставі комбінації державних і ринкових інструментів.

Необхідна більш активна публічна пропаганда здорового способу життя. Очевидно не слід обмежуватися рекламними роликами, але також вести й просвітницьку роботу.

Назріла необхідність ініціювання з боку держави створення регіональних і всеукраїнських федерацій фітнес-руху, які змогли б виступати своєрідним генератором процесів, оскільки держава й суспільство на сьогоднішній день не в змозі самотійно їх контролювати. Також політика держави повинна створювати пільгові умови функціонування спортивного бізнесу, тому що, виконуючи функцію реабілітації і відновлення потенціалу робочої сили, спортивний бізнес частково вивільняє фінансові і матеріальні ресурси держави. Уряд таким чином отримує за рахунок розвитку спортивного бізнесу відразу декілька корисних ефектів, які полягають:

- у зниженні витрат державного бюджету на фізичний розвиток - фінансування різноманітних фізкультурно-спортивних програм державного і місцевого рівнів;
- у розвитку соціально значущої сфери підприємницької діяльності, за рахунок якої оздоровлюється населення і створюються нові робочі місця;
- за рахунок спортивного бізнесу збільшуються податкові надходження до бюджетів всіх рівнів;

В умовах конкуренції в сфері бізнесу важливо, щоб послуги, які представляють спортивні комплекси були привабливими для населення тобто конкурентоспроможними. Спортивні заклади, які орієнтовані на отримання прибутку повинні аналізувати та досліджувати потреби споживачів, пропонувати їм більш якісні послуги по відношенню до конкурентів вони повинні мати можливість використовувати систему показників та методологію, яка надавала б можливості вимірювати рівень конкурентоспроможності послуги. Конкурентоспроможність спортивної послуги – спроможність спортивної послуги зайняти та утримувати позицію на ринку спортивних послуг в розглядаєний період часу при конкуренції з аналогічними послугами та послугами спорту взагалі. Сьогодні не в повної мірі сформувався підхід до визначення складу показників, які дозволяють оцінювати конкурентоспроможність послуг, в тому числі спорту. При правильній організації й грамотному керуванні включення в нинішніх умовах ринкових форм і способів популяризації й розвитку фізичної культури й спорту можна визнати справою комерційно вигідним, соціально корисним і важливим для держави.

При формуванні економічного механізму розвитку фізичної культури і спорту необхідно конкретизувати, що сфера надання спортивних послуг, це сфера виробництва, а як відомо виробництво складається з праці, засобів праці та предметів праці. Предметом праці у сфері надання послуг – є послуга.

Обґрунтоване ціноутворення у сфері спортивних послуг є важливим напрямком розвитку сфери фізичної культури та спорту та потребує додаткового дослідження.

Стратегічною метою відновлення та реформування сфери фізичної культури і спорту є: підвищення якості життя та рівня здоров'я населення; підтримка високої працездатності людей; профілактика негативних соціальних явищ з боку незайманої молоді, також розвиток спортивної інфраструктури сприяє створенню спортивної індустрії, що має великий економічний ефект. Однак необхідно чітко відокремити роль і місце держави у цій галузі, спортивного підприємництва, інвестицій та благодійності, всі ці напрямки розвитку фізичної культури та спорту існують, але чіткі межі їх втручання та ефективності досі не визначено.

Ієрархічна структура сфер впливу на розвиток фізичної культури та спорту наведена в таблиці

Структурні рівні та сфери впливу на фізичну культуру та спорт

Структурний рівень	Сфери впливу
Державний рівень управління	Вплив на розвиток високого спорту; Вплив на сферу освіти та підготовку кадрів (менеджерів, спортсменів); Економічні важелі впливу (виділення коштів державного бюджету, податкові пільги для підприємств-меценатів (спонсорів), спортивних закладів та ін.)
Підприємство	Створення та підтримка функціонування існуючого комплексу спортивних послуг на підприємстві; Спонсорство розвитку фізичної культури та спорту (на рівні держави за напрямками спорту, підтримка спортсменів, створення дитячих спортивних закладів обраного напрямку та ін.)
Державний спортивний заклад	Створення умов для заняття спортом талановитих спортсменів; Розвиток пріоритету – спорт для всіх: наявність матеріально-технічної бази, фахівців.
Приватний спортивний заклад	Отримання прибутку завдяки надання населенню конкурентоспроможних спортивних послуг

ВИСНОВКИ

Таким чином, застосування економічних механізмів розвитку послуг фізичної культури і спорту є необхідним заходом розвитку людського потенціалу та держави. Розробку яких потрібно здійснювати систематизовано в основних напрямках. Перший полягає в створенні на державному рівні умов, що сприяють розвитку послуг сфери фізичної культури і спорту. Другий напрям - ефективне управління фізкультурно-спортивним рухом на рівні регіонів та підприємств України, що полягає в грамотному розподілі коштів, виділених на фізичну культуру і спорт, у сприянні розвитку приватного сектора фізкультурно-спортивних послуг. Створення та підтримка функціонування існуючого комплексу спортивних послуг на підприємствах, розвиток та ініціювання діяльності з меценатства та спонсорства підприємств. Наступний напрям полягає у формуванні ефективної структури і застосуванні прогресивних методів роботи на рівні окремої фізкультурно-спортивної організації, які в сукупності спроможні надавати спортивні послуги, які задовольняють населення як за ціною так і за якістю. Цей напрям роботи потребує розробки механізмів ціноутворення спортивної послуги, оцінки якості та конкурентоспроможності. Розподіл ринку спортивних послуг за платоспроможністю населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новікова О.Ф. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: моногр. / О.Ф. Новікова, С.М. Гріневська, Л.Л. Шамілева / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2009. – 220с.
2. Мартякова Е.В. Экономический механизм формирования социальных процессов: страхование, маркетинг, риск-менеджмент: моногр. / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2003. – 590с.
3. Соціально-економічні парадигми сучасного гуманізму. – К.: «Видавничий дім «Корпорація», 2007. – 284с.
4. Галкин В.В. Экономика спорта и спортивный бизнес: учеб. пособие / В.В. Галкин. – М.: КНО-РУС, 2006. – 320с.
5. Завадская З.Л. Экономика физической культуры и спорта: учеб. пособие / З.Л. Завадская, С.Н. Зозуля., Золотов М.И., Кузин В.В.
6. Дутчак М.В. Моніторинг в системі державного управління спортом для всіх [електронний ресурс]. – Режим доступу: (http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/PPMB/texts/2008-09/08dumsau.pdf).

7. Дутчак М.В. Окремі технології управлінського контролю за фізичною активністю населення в європейських країнах // Молода спортивна наука України: зб. наук. ст. з галузі фізичної культури та спорту. - Випуск 4. – Львів: ЛДІФК, 2000. – С. 75–77.
8. Закон України «Про фізичну культуру та спорт» від 24 грудня 1993 року N 3809-XII
9. www.ukrstat.gov.ua
10. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка. - К.: Консультант, 2010. – 566с.